

Könyvismertetés.

Sztehlo Kornél felolvasásai. III. A klerikális mozgalom Magyarországon. IV. Dogma és türelmetlenség. Toldi Lajos bizománya. Budapest 41 lap. Ára 1 korona.

A protestánsok érdeke és az általános választói jog. Egyházpolitikai elmélkedések, írta Stehlo Kornél, az ág. hitv. evang. egyetemes egyház ügyésze. Toldi Lajos bizománya. Budapest 18 lap.

Alig jelentek meg Stehlo Kornéltól *A modernismus és a katholicismus* és *A jövő vallása* című felolvasások, melyeket folyóiratunk előbbi számában ismertettünk, máris újabb két felolvasáshoz van alkalmunk hozzászólni. Jelentőség és érték tekintetében nem kisebbek az előbbieknél.

A klerikális mozgalom Magyarországon világos és szemléletes képét mutatja annak a két évtizedes tudatos munkának, amelyet a Regnum Marianum újjászervezése és biztosítása érdekében a pápás egyház végez. Stehlo szerint e munkának nem annyira antiprotestáns a célzata, mint inkább az, hogy a róm. kath. egyházat az esetlegesen bekövetkező secularisatio ellen anyagilag és szellemileg biztosítsa és megerősítse. Szépen rajzolja meg a klerikális mozgalom megindulását és eddigi útját. Világosan mutat rá végső céljaira, miközben célzatát és jellemét józan és elfogulatlan ítélőtehetséggel hámozza ki a különböző jelenségekből. Szinte megdöbbsent azokkal a számbeli adatokkal, amelyek a klerikalismus rohamos erőbeli gyarapodásáról szólnak. Csaknem félelemre hangol a Mária-kongregációk sötét jövőndőt készítő munkájának leleplezésével. De ő maga se meg nem dőbben, se nem fél, hanem a protestantismus igazainak hitével, jövőndőjének biztos reményiségével, hivatásának tiszta tudatával tekint a jövő elé. Egyesülésre és tudatos erő kifejtésre nógatja az összes protestánsokat, mert különben a klerikalismus győzedelmes előnyomulásának ostromát nemcsak meg nem állhatjuk, hanem a közművelődés, a felvilágosultság és az igazi nemzeti érdekekkel együtt ez előnyomulásnak mi is áldozatai leszünk.

Ezt a felolvasást mintegy kiegészíti az a politikai röpirat,

amelyet szerzőnk „*A protestánsok érdeke és az általános választói jog*“ címen a legutóbbi képviselőválasztások előtt kiadott. Természetes, hogy a röpirat politikai részletei, célzatai és vonatkozásai bennünket nem érdekelhetnek, de a protestánsok érdekei szempontjából hozzá kell szólnunk. A koalíciós kormány klerikalizmusát leleplezve azt vitatja, hogy a protestantizmus érdeke ma nem lehet más, mint az 1848. XX. t.-c. végrehajtását a kath. autonómiával való junktim nélkül biztosító szabadelvű irányzat támogatása és erősítése. Az általános egyenlő és titkos választói jog révén egyelőre teljesen klerikális, utána azonban socialista parlamentje lenne az országnak. Amaz se érdeke a protestantizmusnak, emez se válnék javára, mert a socialista parlament nemcsak a secularisatiót hajtaná végre, hanem a protestáns egyházak állami dotatióit is megvonná. A tanulmányban igen sok érdekes adatot találunk arra vonatkozólag, hogy Apponyi kultusminisztersége milyen alattomos módon igyekezett a helyzetet a klerikális érdekek szolgálatára kiharcolni.

Az egymást kiegészítő két tanulmányról általában csak azt mondhatjuk, hogy azokat minden protestáns papnak, tanítónak és vezető embernek ismernie kell, hogy helyzetünkkel és teendőinkkel tisztában legyen. Sztéhlo nagy szolgálatot tett a protestantizmusnak, amikor ezeket a tanulmányokat kinyomatta és így a közönség széles rétegeinek hozzáférhetővé tette.

A „*Dogma és türelmetlenség*“ című felolvasásról már nem nyilatkozhatunk ilyen őszinte elismeréssel. Mikor Sztéhlo a theologizálás terére lép, meglátszik rajta, hogy erős logikája sem mentheti meg az ingadozástól és a botlásoktól. Ismeretlen talajon zombikok közt nehéz a mozgás, rajta könnyen ingoványra téved és lidércfényt követ a merész kiránduló. Sztéhlo Kornél pedig újabb időben sokszor kirándul a theologia mezőire. S kétségtelen, hogy vannak értékes megfigyelései, vannak egészséges szempontjai, vannak jó felvételei, de mindezek az amateur fényképész megfigyelései és felvételei. És mi szeretettel és jóakarattal nézzük el még a tévedéseit is, mert azokat is szeretet és jóakarattal szülte.

Felolvasásában azt vitatja, hogy a Krisztus vallásának szegénye és az emberiségnek vitalóságos átka az eredendő bűnnek és az egyházban való kizárólagos üdvözülésnek az előbbivel összefüggő dogmája. Az eredendő bűn dogmája ugyanis nemcsak azt az abszurd elméletet teremtette meg, hogy Adámban minden ember vétkezett, hanem azt is, hogy a bűnös emberiség egyetlen menedéke az egyház. Dogmatörténeti vázlattal igyekszik igazolni, hogy az ez alapon katholizálódott keresztyénség e nem jézusi tanait Zwinglit kivéve a reformátorok is elfogadták, hirdették és vallották. Minden baj és minden szégyenletes eretneküldözés (mellyel a protestantizmust éppen úgy megvádolja, mint a pápás egyházat, pedig a kettő között ugyancsak hatalmas a különbség!) ebből a helytelen felfogásból származik.

Meg kell állapítanunk, hogy az eredendő bűn dogmája abban a formájában, amint Agostonnál s így részben Luthernál is található, nem felel meg Pál apostol felfogásának. Pál a római levélben azt vitatja, hogy egy emberrel — Ádámmal — lopakodott be a bűn a világba s minden ember vétkes Ádámtól kezdve, mert mind Ádám vétkezése módjára szegül ellene Isten akaratának. Nem azért vagyunk mindnyájan vétkesek, mert Ádám vétkezett, hanem mert mi is mindnyájan vétkezünk: ἐφ' ὃ πάντες ἥμαρτον. Az egyetemes bűnösség és Ádám bűne között a benső összefüggés abban van, hogy ha Ádám nem engedi a világba, melyet Isten jónak teremtett és konstatált, bevonulni a bűnt: az embereket nem nyugózhatta volna le indulataik és vágyaik (ἐπιθυμία, concupiscentia) révén a folyton áldozatokra leselkedő bűn. Így hát egy ember révén vonult be a világba a bűn, amint aztán egy ember által vonult be a bűnbocsátó isteni kegyelem is.

Tény, hogy Luther is Ágoston értelmében vallotta az eredendő bűn tanát, de ez sem Pál felfogásaival nem egyezik, sem Jézuséval nem azonos. Ezt az igazságot Sztelhlo jól érzi ki, de helytelenül magyarázza és nagyon is messze menő következtetéseket von le belőle. Az egyedül az egyházban való üdvözülés dogmája ugyanis nem ebből a dogmából következett. A praedestinatio dogmája meg egyenesen ellentmond ennek a felfogásnak. Mert ha Isten mindentől függetlenül, eleve dönt az emberek üdvössége dolgában, akkor az egyházba való tartozás maga se lényeges feltétel az üdvözülés elérésére. Az orthodox tan eredetileg nem is terjedt tovább, mint e tételig: Extra Christum non est salus. A pápás egyház aztán lefoglalván a maga számára a Krisztust, az ecclesia sola salvifica elvét kezdte hangoztatni. De a reformatio éppen ez ellen tiltakozott. Igaz, hogy aztán a reformatio orthodoxiája is beleesett a pápás tévelygésbe, amikor ha nem mondta is, de hitte és hirdette, hogy az ő egyháza az egyedül üdvözítő egyház. E hitének azonban bántó formát sohasem adott, mert magát az evangéliomhoz való ragaszkodása alapján csak *igazi* egyháznak és nem sola salvificának mondja.

Abban azonban ismét igaza van Sztelhlonak, hogy a dogma és a türelmetlenség csakugyan összefügg egymással. De ebből nem a dogmátlanságnak kell következnie, hanem annak, hogy a reformátorok munkáját folytassuk, az idők alkotásait az evangéliom erejével tatarozgassuk, építgessük, lerakódásait pedig tisztítgassuk. A reformatio ugyanis feladatából és jelleméből folyólag sohasem lehet befejezve, sohasem lehet lezárva, mert az a szakadatlan tisztulásnak és belső evangélizálásnak a processusa.

Sztelhlo ez újabb munkáit is ajánljuk az olvasók figyelmébe.

Raffay Sándor.